

Pozitívne je aj to, že Titarenkovi nejde „len“ o preniknutie do ich zložitej štruktúry, ale že pritom zvažuje aj to, že jej elementy nie sú vždy rovnakého „kvalitatívneho stupňa“, t. j. výrazne sa odlišujú stupňom uvedomelosti, pôsobenia v jednote racionálnych, emocionálnych a vôľových momentov, ktoré reálne vyvolávajú „skracovanie“ morálnej voľby. Tým je vedecká analýza činu a rovnako morálnej voľby nesmierne náročná. Táto štúdia patrí k najhlbším a najpodnetnejším v recenzovanej práci.

V piatej kapitole nazvanej *O niektorých morálno-psychologických zvláštnostiach regulácie konania osobností* rozoberajú jej autori tri základné momenty morálnej regulácie: a) proces osvojovania si morálnych princípov a zabezpečenie morálnosti konania; b) vzťah morálnej regulácie a morálnej voľby; c) úloha morálnych citov pri morálnej voľbe. Prvá časť má viacmenej orientačný charakter a neprináša zásadne nové teoretické podnety. Inak je tomu v druhej časti kapitoly. Jej autor uvažuje o vzťahu a vzájomnej podmienenosti morálnej regulácie a morálnej voľby z hľadiska dialektického chápania vo vnútorne protirečivom, intenzívne sa meniacom systéme morálneho života. Tento zorný uhol pohľadu mu otvára možnosť nastolenia celého radu nových otázok. Sám načrtáva len základné myšlienky spojené s ich riešením, no už ich nastolenie je nesmierne podnetné.

V šiestej kapitole Abuškin a Skripnik analyzujú dva základné mechanizmy morálnej sebakontroly: svedomie a pocit povinnosti.

Jednou z najprepracovanejších a myšlienkovito najpodnetnejších častí monografie je jej siedma kapitola nazvaná *Svetonázorové orientácie morálnej voľby*. Tieto atribúty sa vzťahujú predovšetkým na druhú časť kapitoly. Landesman sa tu zamýšľa nad špecifickosťou svetonázorovej orientácie za socializmu vzhľadom na predchádzajúce etapy jej formovania a všima si predovšetkým momenty jej zložitosti a problematikosti v procese rozvoja socialistickej spoločnosti a rozvoja všestranne rozvinutej osobnosti.

V ôsmej kapitole nazvanej *Morálne predvídanie* venuje Nazarov pozornosť dvom aspektom problému. Pretože táto stránka morálky je dosiaľ teoreticky reflektovaná len neucelene, analyzuje v prvej časti niektoré metodologické problémy morálneho predvídania a v druhej časti sa venuje rozboru historickej genézy foriem morálneho predvídania.

Recenzovanú prácu považujem za myšlienkovito veľmi podnetnú a veľmi originálnu. Ak si autori v úvode ako hlavný cieľ vytýčili „prispiieť k ďalšiemu teoretickému rozboru problému“, možno bez zveličenia povedať, že tento cieľ splnili.

Jana Miedzgová

RIADENIE ĽUDSKEJ ČINNOSTI A JEHO SOCIÁLNO-ETICKÉ ASPEKTY

Sociaľno-etické problémy upravenčeskej dejateľnosti. Kijev, Naukova dumka, 1980, 220 s.

V podmienkach rozvinutého socializmu stávajú sa mimoriadne aktuálnymi otázky súvisiace so sociál-

ným riadením a organizáciou jednotlivých sfér spoločenského života. Problematika riadenia a organizácie ľud-

skej činnosti je reflektovaná nielen ako požiadavka každodennej praxe socialistickej spoločnosti, ale v poslednom období sa stáva predmetom aj mnohých filozofických a sociologických teórií a úvah. Mimoriadnu pozornosť vzbudzujú predovšetkým sociálno-etické aspekty riadiaceho procesu, v ktorých sa hľadajú a nachádzajú rezervy k znásobeniu efektívnosti spoločenskej práce. Treba totiž vychádzať z toho, že sociálno-ekonomické istoty rozvinutého socializmu značne znásobujú humanistické možnosti tohto zriadenia, a tým aktualizujú otázky súvisiace so sociálno-etickými a psychologickými stránkami činnosti ľudí. Túto myšlienku mal na mysli i kolektív sovietskych autorov pri písaní kolektívnej monografie *Sociálno-etické problémy upraveného českoj dejateľnosti*, knižky, ktorá venuje hlavnú pozornosť podstate a charakteru sociálno-mravných a sociálno-psychologických vzťahov v riadiacom procese.

Analýzu týchto vzťahov uskutočňujú autori z niekoľkých hľadísk, čo v podstate tvorí aj štruktúrnú osnovu monografie. Zamýšľajú sa nad otázkami humanizácie riadenia, nad mravným aspektom činnosti vedúceho, nad medzilidskými vzťahmi v pracovnom kolektíve a ich významom pre riadenie, nad otázkami kvality produkcie a jej dopadu na psychologické a mravné stránky riadenia, ale i nad rôznymi buržoáznymi, nevedeckými zdôvodneniami tejto problematiky, tak ako je ona interpretovaná v súčasných nemarxistických teoretických koncepciách.

V podmienkach rozvinutého socializmu sa jednou z podstatných a prvoradých otázok stáva otázka humanizácie riadiaceho procesu, a to okrem iných závažných dôvodov hlavne preto, že významné narastá úloha subjektívneho faktora v pracovnom

proces, jeho sociálno-politická a pracovná aktivita. Nepopierateľne významná úloha subjektívneho faktora v pracovnom a spoločenskom procese ukazuje, že v tomto procese nejde a nemôže ísť len o ekonomické, technické, organizačné, čisto výrobné stránky a záujmy, ale aktualizujú sa aj eticko-morálne, psychologické otázky tohto procesu. Poznanie a rozvíjanie práve týchto stránok a vzťahov v pracovnej činnosti ľudí je dôležitým predpokladom, ale i výsledkom humanizácie riadiaceho procesu. Otázka humanizácie riadenia je venovaná prvá kapitola monografie. Autori v nej zdôvodňujú veľký vedecký, praktický i ideologický význam humanizácie riadenia v podmienkach socialistickej spoločnosti, ktorý vidia okrem iného aj v tom, že touto humanizáciou, založenou na socialistických princípoch, odhaľuje sa kvalitatívny rozdiel medzi kapitalistickým a socialistickým systémom riadenia, vytvára sa možnosť kritiky rôznych buržoázných teórií „humanizmu“ z pozícií socialistického humanizmu. Okrem toho jej význam treba vidieť i v tom, že sa ňou do istej miery môžu eliminovať negatívne javy, ktoré so sebou prináša vedecko-technický rozvoj vo vzťahu k človeku a nakoniec nie je zanedbateľná ani výchovná funkcia humanizácie riadiaceho procesu, ktorá ukazuje na ciele a ideály, z ktorých vyrastá socialistický systém riadenia.

Základným ideovo-teoretickým a metodologickým východiskom humanizácie procesu riadenia v podmienkach socializmu je pre autorov marxistická filozofia, predovšetkým jej myšlienka o človeku ako najvyššej hodnote spoločenského vývoja. To, že v podmienkach socializmu riadenie predstavuje kvalitatívne nový typ sociálnej regulácie, je podmienené tým, že pracujúci človek nie je chápaný len ako púhy pracovník, vykonávateľ určitého dru-

hu práce, zastávajúci danú funkciu vo výrobnom procese, ale je chápaný predovšetkým ako osobnosť, ako duchovná, mravná a pracovná celistvosť, ktorá tvorí najpodstatnejší prvok spoločenského vývoja. „Socialistická spoločnosť sa od začiatku svojej histórie snaží vytvoriť také podmienky, pri ktorých sa každý pracujúci môže stať subjektom sociálnej tvorby, aktívnym budovateľom nových medziludských vzťahov, skutočne humanistických foriem životnej činnosti.“ (s. 23) V súvislosti s otázkou humanizácie riadiaceho procesu analyzujú autori zložitú problematiku vzťahu človeka a techniky, ktorá je stále aktuálnejšia v súvislosti s rozvojom vedecko-technickej revolúcie. Autori nielenže dokazujú nezmyselnosť buržoáznych tvrdení, že v socializme nie je možné humanizovať techniku, ale zdôvodňujú, že humanizácia technického vývoja je pre ďalší rozvoj socializmu nevyhnutná. Technický pokrok je podmienkou rozvoja materiálno-technickej základne socializmu, avšak nemožno ho fetišizovať, pretože v týchto podmienkach sa stáva vždy len predpokladom rozvoja ľudských síl, prostriedkom pre rozvoj individuálnych schopností a talentu človeka. Akékoľvek „odtrhnutie“ techniky od cieľov socialistickej spoločnosti môže viesť k negatívnym javom v jej sociálnom živote, konštatujú autori. V podmienkach socializmu riadenie vychádza z celého systému kritérií, ktoré sa vzťahujú nielen k ekonomickým parametrom, ale i k tým, ktoré ukazujú, nakoľko technika uľahčuje prácu človeka, vedie k jeho všestrannému rozvoju. (s. 35) V súvislosti s týmito myšlienkami je zaujímavá ich analýza vplyvu techniky na biosféru. „Skutočná humanizácia technických postupov je nielen v sociálnej harmónii, ale i v plnej harmónii s obklopujúcou nás prírodou. Práve v podmien-

kach socializmu vzťah k prírode stáva sa normou, ktorá má mravný obsah.“ (s. 36)

Predmetom záujmu autorov v druhej kapitole monografie je problematika pracovného kolektívu, ktorý analyzujú ako objekt i subjekt riadenia, pričom tieto otázky riešia v rovine vzťahu kolektív—osobnosť. Zdôvodňujú, že v riadiacom procese nemôže byť tento vzťah jednostranným vzťahom v zmysle kolektív (vedúci kolektív) k členovi kolektívu. Tým, že každý člen kolektívu má svoje individuálne záujmy, schopnosti, charakterové vlastnosti atď., vytvárajú sa v kolektíve predpoklady pre vznik špecifických sociálno-psychologických a mravných podmienok činnosti, ktoré vyžadujú od kolektívu (vedúceho) individuálny prístup k jednotlivým členom. Práve vznik takýchto vzťahov a okolností v kolektíve signalizuje, že kolektív nevytvára len podmienky pre zvýšenie efektívnosti práce, ale súčasne utvára a obohacuje duchovné a mravné vzťahy medzi členmi, vytvára a formuje ich hodnotovú orientáciu. K pozoruhodným statiam tejto kapitoly patria myšlienky o formovaní osobnosti nielen cez pracovný kolektív, ale cez ďalšie kolektívy a faktory (rodina, skúsenosti a aktivnosť osobnosti, masovokomunikačné prostriedky a pod.). V súvislosti s otázkami riadenia kolektívu uvádzajú autori jednotlivé metódy tohto procesu. Radia sem metódy ekonomické, administratívne, právne, sociálno-psychologické. Mimoriadnu závažnosť pripisujú práve sociálno-psychologickým metódam, ktorých význam v súčasnom období je podmienený: novou technikou, ktorá si vyžaduje nové formy organizácie práce, narastaním mravných požiadaviek pracujúcich, rozvíjaním demokratických základov riadenia, hlbším poznáním motívov k práci, rastom kul-

túry a sociálno-politickej aktívnosti pracujúcich. [s. 54] Mravnú stránku kolektívu, ktorá sa formuje sociálno-psychologickými metódami, považujú za pozitívny vklad pre kolektív, pretože mravné vzťahy v kolektíve a vzťah členov k práci sa bezprostredne podmieňujú. V súvislosti s týmito myšlienkami riešia autori vzájomnú podmienenosť mravnej a ekonomickej zodpovednosti. [s. 67]

Je nepopierateľným faktom, že mravné kvality vedúceho kolektívu sú podstatnou podmienkou k tomu, aby sa i vo vlastnom kolektíve rozvíjali mravné vzťahy. Otázka tejto bezprostrednej závislosti je predmetom analýzy sovietskych autorov v tretej kapitole. Ich úvahy o etickom aspekte vzťahu vedúceho kolektívu k členom vychádzajú zo všeobecne platných poznatkov o mravnom formovaní osobnosti: „Mravné formovanie osobnosti uskutočňuje sa nielen na základe požiadaviek, ale i na poznaní vzorov a na porovnávaní činov a konaní osobnosti s týmito vzormi, hodnotami, normami. Tento proces spôsobuje vznik hodnotových vzťahov, ktoré sa formujú vo vzťahu k mravným kritériám činov a vytvárajú zvláštnu formu mravných vzťahov k druhým ľuďom.“ [s. 75] Poznanie a uvedomenie si tohto procesu má zásadný význam pre vedúceho kolektívu pri jeho riadiacej činnosti. Okrem toho musí vedúci kolektívu pri procese morálneho formovania členov kolektívu brať do úvahy i špecifické stránky tohto procesu, predovšetkým to, že tento proces je ovplyvnený celým radom ďalších faktorov, ktoré sa viažu na atmosféru kolektívu: stupeň začlenenia osobnosti do kolektívu, úroveň kolegiálnosti, úroveň socializácie osobnosti, autorita vedúceho a pod. Sovietski autori upozorňujú, že zložitá problematika riadenia kolektívu vyžaduje od vedúceho znalosti nielen

praktického charakteru, ale i teoretické, t. j. vedomosti z oblasti psychológie, etiky, pedagogiky. V závere kapitoly rozoberá sa otázka štýlu a metódy riadenia kolektívu, ako aj otázka teoretickej a pedagogickej prípravy vedúceho k jeho činnosti.

Teoretické úvahy o riadení, ktoré boli centrom pozornosti sovietskych autorov v predchádzajúcich kapitolách, konkretizujú sa v tej časti knihy, ktorá hovorí o pracovnom kolektíve a zefektívnení jeho riadenia pomocou dobrých medziľudských vzťahov. Autori vychádzajú z tvrdenia, že pracovný kolektív rozvíja socialistické súťaženie, rozširuje nové metódy práce, upevňuje pracovnú disciplínu, vychováva svojich členov, zvyšuje ich politickú, kultúrnu, profesionálnu úroveň a v socialistických podmienkach získava novú kvalitu. V súvislosti s rastom úlohy a významu pracovného kolektívu v živote socialistickej spoločnosti rastú i vyššie a náročnejšie požiadavky na takéto kolektívy. Sovietski autori upozorňujú predovšetkým na požiadavku sociálneho rozvoja pracovného kolektívu, hlavne na požiadavku utvárania jeho sociálno-psychologickej atmosféry. Po analýze pojmu „sociálno-psychologická atmosféra kolektívu“ prichádzajú na základe sociologického materiálu k medzeniu morálno-psychologických faktorov, ktoré túto atmosféru vytvárajú. Radiť k nim okrem iného: možnosť osobnej účasti členov kolektívu pri riadení výroby, účasť v súťažení BSP, vzájomnú náročnosť a principiálnosť v kolektíve, ľudskosť, záujem a pozornosť vo vzájomnom vzťahu medzi členmi, stále zdokonaľovanie organizácie práce, náročnosť vedúceho, jeho kvalifikácia a osobná kultúra, myšlienka kolektivismu, možnosť profesionálneho rastu, vytváranie pracovnej atmosféry, možnosť záujmového styku medzi členmi kolektívu, efektívny sys-

tém materiálnej stimulácie a ďalšie. (s. 125) V súvislosti s vymedzenými faktormi upozorňujú autori na formy morálnej stimulácie, ktoré majú bezprostredný podiel na kvalitnom riadení pracovného kolektívu a bezprostredný dopad na efektívnosť výroby. Sú to: značná vzdelanosť členov, zápis do knihy cti, udelenie titulu Úderník komunistickej práce, zverejnenie na tabuli cti a na nástených novinách. (s. 138) Výsledky mnohých konkrétnych, empirických výskumov, ktoré autori v tejto kapitole uvádzajú, upozorňujú, že psychologicko-morálna atmosféra pracovného kolektívu môže do veľkej miery účinne ovplyvniť výrobný proces a je jedným z možných činiteľov, ktorým sa zvyšuje sociálna aktivita takéhoto kolektívu. Z týchto myšlienok autorom logicky vyplýva ďalší problém, a to otázka sociálno-psychologických a mravných aspektov

riadenia pri zvyšovaní kvalitatívnej produkcie výrobného procesu. Dôrazne upozorňujú, že vysoká kvalita produkcie nie je len ukazovateľom efektívnej práce celého kolektívu, ale súčasne aj ukazovateľom a akumulátorom kvalitatívnej práce kolektívu ako takého. Empirický, sociologický materiál ukazuje, že motívmi kvalitatívnej práce nie sú len materiálne záujmy, ale i morálne popudy, ako je robotnícka česť, zodpovednosť pred kolektívom, želanie priniesť úžitok kolektívu, uspokojenie prácou a pod. (s. 151)

Monografická práca sovietskych autorov končí dvoma rozsiahlymi kritickými kapitolami, v ktorých sa rozoberá nevedecká podstata teoretických základov buržoázných koncepcií riadenia na základe podrobnej analýzy zákonov a podmienok kapitalistickej výroby.

Barbora Hlavová